

До 70-річчя академії

В.К.Сидоренко, М.І.Сметанський, Г.О.Сорокіна, Л.З.Тархан, Н.Т.Тверезовська, О.М.Тесленко, В.П.Тименко, Т.В.Ткаченко, С.І.Ткачов, Н.О.Ткачова, О.М.Топузов, Т.Д.Тхоржевська, В.М.Чайка, М.М.Чепіль, А.В.Швецова, М.І.Шерман, С.В.Шмалей, Ю.А.Щербяк, М.Ф.Юсупова, О.І.Янкович та ін.

Бюлетень «Педагогічний проспект» друкується з 2008 року. Незважаючи на нетривале існування, він став актуальним інформаційним джерелом для педагогів Херсонщини, оскільки містить матеріали про інноваційні освітні процеси, що відбуваються в Україні, в області, а також новації запроваджені Херсонською академією післядипломної освіти.

До першої редакційної колегії входили: головний редактор Анатолій Миколайович Зубко, відповідальний секретар Ірина Федорівна Кравченко та редактори Василь Васильович Кузьменко, Наталія Іванівна Чабан. Пізніше в редколегії працювала Віталія Володимирівна Примакова. Нині «Педагогічним проспектом» опікуються головний редактор Анатолій Миколайович Зубко та члени редколегії Василь Васильович Кузьменко, Ніна Віталіївна Слюсаренко, Ірина Ярославівна Жорова, Ольга Миколаївна Худенко.

З кожним випуском «Педагогічний проспект» стає все популярнішим серед педагогів-практиків нашої області. У ньому представлено рубрики «Педагогічні новини», «Науковий калейдоскоп», що ознайомлюють читачів із планами курсів підвищення кваліфікації та обласних семінарів, інформацією про підготовку та результати проведення науково-методичних, науково-практичних конференцій та педагогічних читань на базі КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»; у рубриках «Учителю-предметнику», «Учителю початкових класів», «Курівнику гуртка», «Педагогу-організатору», «Класному керівникові» висвітлюються питання методики організації та проведення предметних уроків, новинки навчальної, методичної літератури, підготовка до ЗНО тощо.

За період існування видавничого відділу його колективом не лише здійснюється випуск друкованої продукції, а й проводиться низка заходів щодо покращення матеріально-технічного оснащення: введено в дію 2 робочі кабінети; переобладнано кабінет для тиражування навчальних і науково-методичних видань.

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ НАРОДНОЇ ОСВІТИ*

Заснування Музею історії народної освіти – це результат прагнень і наполегливої роботи багатьох людей, ентузіастів, яким була небайдужа праця освітян нашого краю, навчання та виховання підростаючих поколінь.

Великий внесок у збирання матеріалів зробила Всесоюзна туристсько-краєзнавча експедиція піонерів і школярів «Моя

* Укладачі **Одаїник С. Ф., Мороз О. Ф.**

До 70-річчя академії

Батьківщина – СРСР», що здійснювала операцію «Вчитель». Із зібраних учнями матеріалів були відібрані фотографії, документи, речі, спогади освітян. З часом у районах були оформлені альбоми з історії народної освіти на їх територіях «Херсонщина – дітям», що сьогодні мають велику цінність для відвідувачів музею.

Лідія Севастьянівна Черноостровець, на той час – директор інституту вдосконалення вчителів, сприяла тому, щоб музей розмістили на базі закладу. Мета полягала в тому, щоб якомога більше педагогів області мали можливість знайомитися з внеском попередників у становлення і розвиток освіти Херсонщини, відчували її свою роль у навчання і виховання підростаючих поколінь. У 1987 році для інституту побудовано нове приміщення на вулиці Покришева, де для музею було виділено велику кімнату.

Багато зусиль щодо збору та систематизації музейних матеріалів доклали Віра Данилівна Сергієнко, Ольга Федосіївна Соколова, Іосип Миколайович Аптекарев.

Віра Данилівна Сергієнко, будучи на пенсії, 19 років працювала в обласному Музею історії народної освіти на громадських засадах. Вона організовувала вчителів-ветеранів на вивчення відомостей про народну освіту в архівах, збір документів, фотографій, підручників, навчальних посібників, собористих речей освітян. Склала плани експозицій розділів музею «Розвиток народної освіти на Херсонщині після Великого Жовтня» і «Учителі та учні в роки Великої Вітчизняної війни».

Ольга Федосіївна Соколова активно допомагала збирати матеріали для музею не лише в Херсоні, а й у містах і селах Херсонщини.

Іосип Миколайович Аптекарев вивчав відомості про народну освіту в обласному архіві, краєзнавчому музеї, обласній бібліотеці. Він склав план експозиції розділу музею «Народна освіта Херсонщині дожовтневого періоду», з якого розпочинається музейна експозиція.

У 1991 році зібраний матеріал було оформлено в експозицію, і відбулося офіційне відкриття музею. Але робота зі збору матеріалів продовжувалася. А через дев'ять років відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1766 від 29.11.2000 року Музей історії народної освіти, створений при інституті, увійшов до переліку музеїв, що перебувають у віданні підприємств, установ і організацій, де зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України.

Основними напрямками роботи музею є науковий, експозиційно-виставковий, навчально-виховний. Фонд музею налічує понад 4 тисячі експонатів, що відображають розвиток освітнього процесу на Херсонщині з XIX століття до сучасності. У музеї оформлені тематичні виставки: «Навчальні посібники» і «Херсонщина – дітям», де розміщені матеріали з кожного

До 70-річчя академії

району області.

Нині експозиція музею складається з чотирьох розділів:

- «Народна освіта на Херсонщині дожовтневого періоду»;
- «Розвиток народної освіти на Херсонщині після Великого Жовтня»;
- «Учителі та учні Херсонщини в роки Великої Вітчизняної війни»;
- «Народна освіта Херсонщини з повоєнних років до сучасності».

Для відвідувачів музею, зокрема слухачів курсів, дуже цікавим є перший розділ, де представлено початок становлення системи освіти Херсонського краю, зокрема м. Херсону, що тільки почав будуватися як колись Чорноморського флоту.

На його стендах розміщені унікальні фотографії XIX століття: приміщення сільських шкіл у Семенівці, Дар'івці, Осокорівці, Максимівці та інших сілах Херсонщини; перших чоловічої та жіночої гімназій міста Херсону; випускні фотографії учнів закладів освіти.

Особливе місце займають фотографії прогресивних діячів народної освіти Херсонщини: М.О. Скульської, П.А. Герасімова з м. Берислава; Андрія Пилиповича та Марії Ксаверіївни Сергієвих із сином Борисом – майбутнім письменником Борисом Лавриньовим; фотографія династії вчителів Михайленків.

Ще в 1803 році був оприлюднений «Новий план народної освіти в Росії», яким передбачалось відкрити школи для нижчої, середньої та вищої освіти: приходські уїзні школи, гімназії та університети, інші типи навчальних закладів. Це свідчило, що уряд мав за мету вкрити країну мережею навчальних закладів, створити культурні сили в державі та за їхньої участі об'єднати різні групи населення на ґрунті релігії, мови та державності.

У музеї відображена цікава, більш ніж 200-літня історія одного з перших навчальних закладів на Херсонщині – Олешківського уїзного і міського 4-класного училища. Відкрити та обладнати училище уповноважили благочинного м.Олешки о. Василія Шокотко. Ні на яку допомогу від казни розраховувати не доводилося. Усе мало бути зроблено за місцеві кошти. Відкрилось училище 12 березня 1812 року. У 1878 році заклад перетворено на міське 4-класне училище. Після революції, у 1920 році створено трудову семирічну школу, у 1937 році – середню школу. З 2000 року цей навчальний заклад став Цюрупинською гімназією.

Не менш цікава історія ще одного навчального закладу. 13 березня 1815 року, через 12 років після заснування Херсонської губернії, у місті Херсоні відкрився перший елітний навчальний заклад для дітей вищих класів – Херсонська губерньська чоловіча гімназія. У 1871 році її реорганізовано в повну класичну з двома стародавніми мовами – грецькою та латинською. Нині це Херсонська гімназія №20.

На особливу увагу заслуговує більш ніж 50-річна педаго-

До 70-річчя академії

гічна діяльність у Херсоні сестер Марії Гнатівни, Софії Гнатівни та Олени Гнатівни Гозадінових. У 1854 році їхня родина переїхала в Херсон з Бахчисараю. А вже 21 травня 1855 року був відкритий приватний пансіон для дівчат у будинку навпроти їхнього житла на вулиці Рішельєвській (нині вулиця Жовтневої революції). На той час, крім приватного єврейського училища, у місті не було ніяких навчальних закладів для дівчат. Марія Гнатівна стала директором, а сестри були викладачами спочатку пансіону, а потім – Першої Маріїнської жіночої гімназії. Якщо в 1869 році в ній було 136 учениць, то в 1900 році в цьому закладі вже навчалось 600 дівчат. У 1901 році Софія Гнатівна і Олена Гнатівна залишили гімназію. А вже на початку ХХ століття Софія Гнатівна за власні кошти побудувала поблизу Соляного (Корабельного) спуску школу для дітей цього району і невдовзі передала її міській управі. У народі цей навчальний заклад називали «школа Гозадінової».

Наприкінці ХІХ століття створено Голопристанську та Олешківську морехідні школи, що згодом дали поштовх до створення Херсонського морехідного училища. У цей же час відкривалися ремісничі класи. Зокрема, в Архангельській школі відкрито ремісничі класи на 40 учнів від 14 до 20 років із двома відділами: теслярно-столярним і ковальсько-слюсарним, що з часом розширювалися.

Незважаючи на певні зрушення в освітній справі, писемність населення становила всього 20%, а до закінчення курсу навчання зі шкіл вибувало майже 23% учнів. У в середніх навчальних закладах закінчували навчання близько 10% учнів від загальної кількості.

Новий етап розвитку освіти на Херсонщині, як і у всій країні, розпочався після Великого Жовтня, коли освіта стала дійсно загальнонародною справою.

У 1918 році Державна комісія з освіти під головуванням Народного Комісара Анатолія Васильовича Луначарського прийняла «Основні принципи Єдиної Трудової школи».

Після встановлення радянської влади на Херсонщині почалася перебудова її економіки й культури. Першими кроками на шляху культурної революції було створення шкіл в селах: Каланчак, Арнаутка, Козацьке, Музиківка; вечірніх курсів ліквідації неписьменності і шкіл малописьмених.

У перших числах квітня 1918 року Херсонщину окупували німецькі загарбники. Почалось грабування народного добра, арешти, розстріли. Захищати завоювання Жовтня від інтервентів і контрреволюціонерів зі зброєю в руках пішли і вчителі з багатьох куточків Херсонщини. Багато з них загинуло в боях. Це Л.М. Блюменфельд, який брав участь в охороні Леніна, Е.Е. Іващенко із села Нижні Сірогози, К.Т. Івденко із села Велика Лепетиха, Т.С. Іващенко із села Осокорівка, В.Ю. Шевченко із села Білозерка та інші.

Після закінчення громадянської війни на Херсонщині

До 70-річчя академії

розгорнулося соціалістичне будівництво. Учителі брали активну участь в організації шкіл, дитячих садків, бібліотек, клубів, хат-читален, проводили недільники, читали лекції.

У квітні 1919 року в місті Херсоні у приміщенні Народного будинку, більш відомого херсонцям як Будинок офіцерів, відбувся повітовий з'їзд учителів, де обговорювалися питання «Про Єдину Трудову школу». У ж цього році вийшов декрет Ради Народних Комісарів від 26.12.1919 року, яким перед Народним Комісаріатом освіти і місцевими органами влади ставилося завдання: «Усе населення республіки віком від 8 до 50 років, яке не вміє читати або писати, має навчитися грамоти рідною, або російською мовою, за бажанням. Навчання проводиться в державних школах, як в існуючих, так і організовуваних для неписьменного населення за планами Народного Комісаріату Освіти».

Була розгорнута і проведена величезна робота з ліквідації неписьменності серед населення Херсонщини. Уже в 1921 році в школах для дорослих, малописьменних і неписьменних навчалось 11 тисяч осіб. У цій роботі активно брала участь велика кількість учителів, і одна з них – Ольга Федосіївна Соколова, яка пізніше стала однією із засновниць Музею історії народної освіти.

Шість років війни привели до занепаду промисловості та сільського господарства країни. Та ще випали посушливі та неврожайні 1921-1922 роки. Почався голод. Біля 10 тисяч дітей і підлітків голодних і роздягнутих, безпритульних та осиротілих, блукали в містах і селах, на ринках та вокзалах Херсонщини. Урятувати цих дітей – таке невідкладне завдання стояло перед радянською владою. На Херсонщині були організовані дитячі будинки, містечка, колонії, садки та майданчики. У Херсоні в 1923 році було створено добровільне товариство «друзі дітей», яке охоплювало 6000 чоловік.

Про ліквідацію неписьменності та безпритульності на Херсонщині в музеї представлена велика кількість фотоматеріалів тих часів.

Важливу роль у розвитку дитячого руху відіграла створена 19 травня 1922 року Всесоюзна піонерська організація, головне завдання якої полягало в трудовому вихованні дітей, залученні їх до громадсько-корисної праці. Піонери брали активну участь у піднесенні культурного рівня трудящих – навчали грамоті дорослих, улаштовували в школах платні спектаклі на користь безпритульних, збирали металевий лом, хлібні колоски на полях.

У 1923 році на Херсонщині діяло 50 дитячих будинків, де перебувало 3200 дітей. У Херсоні було 16 закритих і чотири відкриті дитячі будинки. Крім того, працювало 730 дитячих майданчиків.

На початок 30-х років на Херсонщині вже було 417 шкіл, де працювало 933 вчителі і навчалось 34640 учнів. Удоскона-

До 70-річчя академії

лювалися зміст форми, методи навчання дітей, педагогічним інститутом та педагогічними училищами проводилась масова підготовка вчителів. З року в рік збільшувалась кількість учителів з вищої освітою. За чотири роки, з 1927 по 1931, майже на 80% збільшилася заробітна платня вчителів.

Тридцять роки – період творчих пошуків у галузі дошкільної педагогіки. У 1933 році був створений «Посібник для виховання в дитячих садках». Турбота про всебічний розвиток дітей обумовила створення в районах та містах області палаців піонерів.

У 1937 році, коли народ Іспанії за підтримки міжнародних демократичних сил вів героїчну громадянську війну проти фашизму, Херсон по-батьківськи прийняв 100 дітей бійців республіканської армії. Іспанські хлопчики та дівчатка віком від 2 до 14 років навчалися й виховувалися в дитячому будинку №7. Про їх перебування на Херсонщині розповідають фотографії тих часів.

9 липня 1939 року велика група вчителів сільських шкіл за видатні успіхи в навчально-виховній роботі та активну участь у громадському житті була нагороджена орденами й медалями. Серед них – і вчителі з Херсонщини. Експозиція музею містить їхні фотографії: разом з Михайлом Івановичем Калініним група вчителів, де є вчителі з Голої Пристані І.С. Касьяненко, нагороджений орденом Леніна, Е.Ф. Плужніченко, М.К. Ніколаєва, Є.П. Таранова, нагороджені орденом «Знак пошани». А вчителям О.С. Боришполець та Е.Ф. Плужніченко в 1941 році було присвоєно звання Заслуженого вчителя УРСР.

Докорінні зміни сталися в галузі народної освіти й культури на Херсонщині порівняно з дореволюційним часом. Кількість шкіл збільшилась майже в 2,5 рази, кількість учнів – у 5 разів, учителів – у 7 разів.

На початок 1941 року в нашому краї працювало 728 шкіл, де навчались 151392 учні. До знань їх вели 5616 вчителів. Безцінними скарбницями в 1,6 мільйонів книг були 520 бібліотек на Херсонщині. Великі кошти витрачались на поповнення навчальних кабінетів, лабораторій. Школи забезпечувалися технічними засобами навчання. Але вся мирна, творча праця з дальшого розвитку школи, удосконаленню навчання й виховання молодого покоління була перервана віроломним нападом на Радянський Союз фашиської Німеччини.

Херсонська область УРСР була створена в 1944 році (Указ Президії Верховної Ради СРСР від 30 березня 1944 року). Лівобережжя Херсонщини було визволено від фашистів у кінці 1943 року. Як тільки той чи інший район звільнявся від окупантів, освітяни, учні і вся громадськість розпочинали роботу з відновлення шкіл. Так, Цюрупинський район звільнено 4 листопада 1943 року, а районний відділ освіти почав працювати 10 листопада 1943 року. Тому школи лівобережних районів уже змогли розпочати навчання. У Скадовському районі

До 70-річчя академії

цей навчальний рік тривав з 15 листопада 1943 року по 22 червня 1944 року. У решті районів школи почали працювати в лютому-березні й пізніше.

Збитки, що були завдані освіті (школи, читальні, бібліотеки), склали 114860,4 тисячі карбованців. Треба було починати майже з нуля. Не вистачало шкільних приміщень, що були або зруйновані, або занедбані, бо використовувались не за призначенням. Скоротилася кількість середніх шкіл. Наприклад, у Нововоронцовському районі на 1941 рік було 5 середніх, 14 неповних середніх, 8 початкових шкіл, а на 1943-1944 навчальний рік 1 середня школа, 7 неповних середніх, 16 початкових. Школам не вистачало вчителів. Так, у Горностаївському районі на 33 школи та 1375 учнів приходилося 57 вчителів, із них тільки 10 мали вищу або незакінчену вищу освіту.

Багато учнів не могли відвідувати школу, бо в них не було одягу та взуття, вони мали працювати, допомагаючи сім'ям. У Нововоронцовському районі в 1943-1944 навчальному році 674 учні не відвідували школу через весняні польові роботи, а 1066 – зовсім залишили навчання.

Не мали школи ані підручників, ані письмового приладдя. Навіть офіційні документи районних відділів народної освіти писалися на аркушах зі шкільних зошитів, а то і на обгортковальній папері, звороті географічних карт. Мережа дошкільних і позашкільних закладів була знищена майже повністю.

10 травня 1944 року почав працювати новостворений Херсонський обласний відділ наркомату освіти, що був розміщений у будинку №8 по вулиці Суворова. Завідуючим відділу був призначений Федір Іванович Лисенко. Він же очолив інститут удосконалення учителів, створений 27 травня 1944 року і розташований у приміщенні обласного відділу. З перших тижнів колектив відділу розпочав напружену роботу з відновлення мережі навчально-виховних закладів. 15 липня 1944 року Федір Іванович доповідав Наркомату освіти УРСР, що відремонтовано 559 шкіл, з них капітальний ремонт проведений у 179, поточний – у 277.

На 24 серпня 1944 року із 739 шкіл області було відремонтовано 668. З початком нового 1944-1945 навчального року в області відкрито 748 шкіл.

У 1944 році розпочалися заняття в інститутах – педагогічному і сільськогосподарському, у 12 технікумах, 4 ремісничих училищах і 4 школах фабрично-заводської освіти.

Вирішувалося питання підготовки педагогічних кадрів. Крім педагогічного інституту та педагогічних шкіл (так називалися педучилища), працювали курси, що готували вчителів. 1 грудня 1944 року на роботу в райони області було відряджено 47 випускників 6-місячних курсів учителів 5-7 класів.

Болючим питанням повоєнного часу була дитяча безпритульність та безоглядність. Рішенням виконкомом Херсонської обласної ради від 08.06.1944 року відновлено мережу дитячих

До 70-річчя академії

будинків, яких в області було 9, і створено приймальник-розподільник для безпритульних дітей, причому цим закладам пропонувалося виділити «кращі кадри вихователів і лікарів». У повоєнні роки в Херсоні здійснювалося переважно роздільне навчання, у місті працювало 20 шкіл, із них жіночих – 8 (5035 учениць), чоловічих – 7 (4285 учнів), мішаних – 5 (1764 учні). Усього, за даними на жовтень 1944 року, навчалось 11084 учнів у Херсоні, 100069 – в області.

За роки після звільнення Херсонської області від німецьких варварів відбудовано 105 шкіл, що були зруйновані повністю.

У 1947-48 навчальному році на Херсонщині працювало 807 шкіл, із них початкових – 592, семирічних – 172, середніх – 43, у них навчалось 108464 учні.

Збільшувалось асигнування на народну освіту. На початку п'ятидесятих років в області працювало 785 шкіл загального навчання, 35 дитячих садків, 124 шкільні інтернати, 32 заклади позашкільного виховання дітей і навчалось 7 тисяч осіб у вечірніх школах робітничої і сільської молоді.

Значного розмаху в школах області набуло виробниче навчання. Якщо в 1955-1956 навчальному році було тільки 8 шкіл з виробничим навчанням, то в 1956-1957 навчальному році у 106 школах працювали класи з виробничим навчанням за різноманітними спеціальностями.

У шестидесяті роки швидко розвивалася мережа середніх шкіл. Якщо в 1945 році на Херсонщині їх було 41, то через 15 років разом із вечірніми і школами-інтернатами їх стало 254. За ці роки кількість учителів з вищою освітою зросла більше ніж у 10 разів.

Набула подальшого розвитку позашкільна освіта. Так, наприклад, обласна дитяча екскурсіоно-туристична станція стала організатором і методичним центром екскурсійно-туристичної і краєзнавчої роботи серед учнів області.

У семидесяті роки проходила подальша робота з підвищення рівня освіти, завершення переходу до загальної середньої освіти молоді. У системі трудової підготовки старшокласників усе більшого значення набувають міжшкільні виробничні комбінати. Досвід їх роботи показав, що на той час це була педагогічно виправдана форма трудової підготовки школярів, закріплення випускників у сільськогосподарському виробництві. Продовжувалося будівництво комплексів сільських профтехучилищ.

Восьмидесяті роки – це час широкомасштабної реформи школи. Упроваджено кабінетну систему навчання. До школи прийшли діти шести років. Відкривалися комплекси «Школа – дитсадок». У зв'язку з упровадженням нового курсу «Основи інформатики і обчислювальної техніки» створювалися кабінети інформатики. Починалася інформатизація з програмувальних калькуляторів.

Непересічною постаттю в семидесяті та восьмидесяті роки

До 70-річчя академії

на Херсонщині був завідуючий обласним відділом освіти Валентин Федорович Беньковський, який зробив великий внесок у розбудову й розвиток освіти.

Ширився рух педагогів-новаторів, до якого активно залучалася педагогічна Херсонщина. Створювалися гімназії, ліцеї, експериментальні майданчики. Удосконалення педагогічної галузі, непереважний педагогічний пошук і натхнена праця педагогів Херсонщини в останні роки широко відображена в матеріалах музею.

Нині музей містить інформацію про суб'єкти педагогічного процесу, про засоби та способи їх діяльності, відображені у матеріальних носіях інформації (книги навчально-виховного змісту, наочні посібники, роздатковий дидактичний матеріал тощо), про продукт праці суб'єктів (учнівські роботи різних видів, результати наукових, методичних, управлінських, практично-педагогічних дій, опредмечених у писемних, зображувальних, речових і фотопам'ятках), про перебіг педагогічного процесу, його логіку (відображені у конспектах уроків, планах виховних заходів, щоденниках педагогічних спостережень, фотоплівках), про середовище, в якому відбувається цей процес (зразки обладнання уроку, предметного кабінету і класу, фотографії).

Оскільки Музей є важливим джерелом інформації для відвідувачів, то пріоритетними формами роботи є:

- оглядові та тематичні екскурсії;
- залучення слухачів курсів та студентів навчальних закладів області до виявлення, вивчення та описування педагогічних пам'яток з метою виховання дбайливого ставлення до вітчизняної культури;
- підготовка рефератів, статей, курсових та дипломних робіт, оглядів методичної літератури з педагогічної проблематики, оглядів історії розвитку певних видів навчальних посібників з використанням першоджерел, фондів зібрань музею;
- поповнення постійно діючої виставки «Херсонщина – дітям».

КАНЦЕЛЯРІЯ*

З перших днів свого існування Херсонський обласний інститут удосконалення вчителів став центром методичної роботи, головним призначення якого було підвищення кваліфікації вчителів, узагальнення і пропаганда передового педагогічного досвіду. Разом із науково-методичними працівниками працювали й спеціалісти з ведення документообігу закладу.

З 1989 року по 1992 рік при адміністрації інституту секретарями працювали Людмила Олексіївна Щучкіна та Інна Вікторівна Бондарєва.

---

* Укладач Фоміна Л. А.